Μορφές αλλοποίησης Σεξισμός, ρατσισμός, ειδισμός

«Ο σεβασμός που ευχόμαστε να εξασφαλίσουμε από τον άνθρωπο απέναντι στους ομοίους του είναι μόνο μια ιδιαίτερη περίπτωση του σεβασμού που θα έπρεπε να αισθάνεται για όλες τις μορφές ζωής», Κλοντ Λεβί-Στρος

Ας ξεκινήσουμε με τον ορισμό: **αλλοποίηση (othering)** είναι η πράξη δημιουργίας του «άλλου», ο οποίος κατασκευάζεται σκόπιμα ως διαφορετικός από εμάς και, γι' αυτόν τον λόγο, περιθωριοποιείται, εξοστρακίζεται από την κοινότητα των «εμείς». «Άλλος» μπορεί να είναι οποιο(σ)δήποτε δεν εντάσσεται «αυτοβούλως» ή απωθείται βιαίως από τα σχήματα και τους κανόνες που η κυρίαρχη κοινότητα (το «εμείς») επιβάλλει. Το ζωικό είδος ως άλλο του ανθρώπινου, η γυναίκα ως άλλο του άνδρα, ο μετανάστης ως άλλο του ντόπιου, ο μαύρος ως άλλο του λευκού: ο άνθρωπος, κυρίως ως αρσενικό και λευκό ον, κατέστη δημιουργός οντολογικών διχοτομιών που διαπερνούν την ύπαρξη. Το ανθρωπαρχικό, ανθρωποκεντρικό, ανδροκεντρικό και εθνοκεντρικό βλέμμα διαποτίζει το πραγματικό και το καλύπτει με ένα πυκνότατο πέπλο, που αποκρύπτει κάθε απόχρωση, αφήνοντας ωστόσο να αναδειχθούν μόνο ορισμένα «ουσιώδη» χαρακτηριστικά, ικανά να ταυτοποιήσουν συγκεκριμένα υποκείμενα. Με τον τρόπο αυτόν αναγνωρίζονται αμέσως τα άτομα που πρόκειται να ενταχθούν στις δύο μεγάλες ομάδες, εκείνη του «εμείς» και εκείνη των «άλλων».

Δεδομένου ότι τόσο οι μορφές όσο και οι διαδικασίες αλλοποίησης ενδέχεται να ποικίλλουν και να εκδηλώνονται σε συνάφεια με το συγκείμενο και το «αντικείμενο»-στόχο της αλλοποίησης, θα επιχειρήσουμε να τις φωτίσουμε σε κάποιο βαθμό έχοντας όμως σταθερό στον νου μας ότι όποιες και αν είναι οι εκφάνσεις τους, το κοινό στοιχείο τους είναι η τοποθέτηση του μη ανθρώπινου –των κατεξοχήν ανυπεράσπιστων υπάρξεων, των πλέον πρόσφορων να μετατραπούν σε αποδιοπομπαίους τράγους– στο τελευταίο σκαλί της ηθικής θεώρησης. Επιπροσθέτως η αποσαφήνιση αυτών των διαδικασιών θα καταστήσει ακόμη πιο επιτακτική την ανάγκη σύγκλισης των διεκδικήσεων και των αγώνων του φεμινισμού, του ρατσισμού, του αντιειδισμού κ.ά. (ό,τι στις ημέρες μας αποκαλείται τεμνότητα), μια πορεία η οποία, μολονότι έχει βαθιές ρίζες, είναι γεμάτη αντιφάσεις που έως σήμερα φαίνονται ανεπίλυτες. Ίσως έτσι κατορθώσουμε να οικοδομήσουμε μια «πολιτική των ενικοτήτων». Και όσα ακολουθούν δεν φιλοδοξούν να είναι τόσο μια οριστική, όσο μια μεθοδολογική στάση, προκειμένου να αντιμετωπιστούν τα διλήμματα των σχέσεων μεταξύ «φύλων», «φυλών» και

«ειδών» σε μια πολυπολιτισμική, πολυειδική, πλουραλιστική κοινωνία: μια «σχετικιστική» στάση που να μας επιτρέψει να εξορκίσουμε τον εθνοκεντρισμό, να υπερβούμε κάθε μερικό, ηγεμονικό, ανδροκεντρικό οικουμενισμό, κάθε ανθρωποκεντρικό εξαιρετισμό, ήτοι τον «σαρκοφαλλογοκεντρισμό» («carnophallogocentrisme», βλ. Ζακ Ντεριντά), και να προσπαθήσουμε να φανταστούμε μία άλλη οικουμενικότητα, να αντιληφθούμε την κοινότητα υπό ένα νέο πρίσμα που ούτε θα καταργεί ούτε θα ιεραρχικοποιεί τις διαφορές μεταξύ των ποικιλόμορφων όντων. Άλλωστε είναι προφανές ότι οι τρεις μορφές αλλοποίησης τις οποίες εδώ πραγματευόμαστε δεν εξαντλούν όλες τις υπάρχουσες μορφές, στον βαθμό που υφίστανται πολυάριθμες ομάδες οι οποίες θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν «άλλοι» ή να θεωρηθούν δυνάμει «άλλοι», και προς τις οποίες το βλέμμα μας οφείλει πάντα να στρέφεται. Ας θεωρήσουμε επομένως τις ομάδες που εδώ εξετάζονται ως αναγκαίες μετωνυμίες. Για την ώρα το αιτούμενο είναι να αντιληφθούμε την ανάγκη αποδόμησης του συνόλου των διάφορων κατασκευών της δυτικής νεωτερικότητας, στην προοπτική ενός εγχειρήματος ολικής χειραφέτησης, όπου ο καθένας μας είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με όλους τους άλλους.

Από τη διάζευξη στη (διττή) απώθηση Στο *Ανοιχτό. Ο άνθρωπος και το ζώο* ο Τζιόρτζιο Αγκάμπεν επισημαίνει: «Αν η τομή μεταξύ του ανθρώπινου και του ζωικού περνά πρωτίστως από το εσωτερικό του ανθρώπου, τότε είναι το ίδιο το ζήτημα του ανθρώπου –και του "ανθρωπισμού"– που θα πρέπει να τεθεί με νέο τρόπο και σε νέες βάσεις. Στον πολιτισμό μας ο άνθρωπος γινόταν πάντοτε αντιληπτός ως η αρμολόγηση και η σύζευξη ενός σώματος και μιας ψυχής, ενός εμβίου και ενός *λόγου*, ενός φυσικού (ή ζωικού) στοιχείου και ενός υπερφυσικού, κοινωνικού ή θεϊκού, στοιχείου. Θα πρέπει τουναντίον να μάθουμε να συλλογιζόμαστε τον άνθρωπο ως κάτι που προκύπτει από την αποσύνδεση αυτών των δύο στοιχείων και να διερευνούμε όχι το μεταφυσικό μυστήριο της σύζευξης, αλλά το πρακτικό και πολιτικό της διάζευξης. Τι είναι ο άνθρωπος, αν αυτός είναι πάντοτε ο τόπος –και μαζί το αποτέλεσμα– ακατάπαυστων διαιρέσεων και τομών; Να εργαστούμε πάνω σε αυτές τις διαιρέσεις, να αναρωτηθούμε με ποιον τρόπο –στον άνθρωπο– ο άνθρωπος χωρίστηκε από τον μη άνθρωπο, και το ζωικό από το ανθρώπινο, είναι ζήτημα περισσότερο επιτακτικό και επείγον από το να τοποθετηθούμε σχετικά με τα μεγάλα ζητήματα, τις λεγόμενες ανθρώπινες αξίες και ό,τι αποκαλούμε ανθρώπινα δικαιώματα. Και ίσως και η πιο φωτεινή σφαίρα των σχέσεων με το θείο εξαρτάται κατά κάποιον τρόπο από την άλλη, από εκείνη –την πιο σκοτεινή– που μας χωρίζει από το ζώο». Με άλλα λόγια, η αρχική διάζευξη πρέπει να είναι εκείνη που συντελέστηκε μεταξύ ανθρώπινου και μη ανθρώπινου, ανθρώπου και ζώου, στη συνέχεια –ή παράλληλα;– μεταξύ πολιτισμού και φύσης, για να οικοδομηθούν πάνω της όλοι οι μεταγενέστεροι δυϊσμοί. Κατά την άποψή μου, ό,τι υπάρχει εδώ είναι η απαίτηση να διερευνήσουμε πώς και γιατί επιτεύχθηκε, παγιώθηκε –και αγωνιζόμαστε να τη διασφαλίσουμε με κάθε τρόπο– η απώθηση της ζωότητάς μας. Πότε και πώς ξεκίνησε και ετέθη σε λειτουργία ο «καταραμένος κύκλος» (cercle maudit), για τον οποίο κάνει λόγο ο Κλοντ Λεβί-Στρος, όταν γράφει ότι «ο μύθος της αποκλειστικής αξιοπρέπειας της ανθρώπινης φύσης είναι εκείνος που επέφερε στη φύση την ίδια έναν πρώτο ακρωτηριασμό, από τον οποίο αναπόφευκτα θα ακολουθούσαν

και άλλοι ακρωτηριασμοί», διότι «ξεκινήσαμε αποκόπτοντας τον άνθρωπο από τη φύση και συγκροτώντας τον σε κυρίαρχο βασίλειο· πιστέψαμε πως έτσι θα εξαλείφαμε το πιο αδιαμφισβήτητο χαρακτηριστικό του, ότι δηλαδή είναι πρωτίστως ένα έμβιο ον. Και, παραμένοντας τυφλοί απέναντι σε αυτή την κοινή ιδιότητα, αφήσαμε ελεύθερο το πεδίο σε κάθε λογής καταχρήσεις. ο δυτικός άνθρωπος, διεκδικώντας με ξιπασιά το δικαίωμα να διαχωρίσει ριζικά την ανθρωπότητα από τη ζωότητα, αποδίδοντας και παραχωρώντας στη μία όλα όσα αφαιρούσε από την άλλη, άνοιγε έναν καταραμένο κύκλο, και το ίδιο σύνορο, διαρκώς μετατοπιζόμενο προς τα πίσω, χρησίμευε προκειμένου να αποκλείει ανθρώπους από άλλους ανθρώπους, για να διεκδικεί, προς όφελος όλο και πιο περιορισμένων μειονοτήτων, το προνόμιο ενός διεφθαρμένου ανθρωπισμού». Αν ο σαφής διαχωρισμός μεταξύ των ανθρώπινων και των μη ανθρώπινων όντων επέτρεψε την τεχνητή δημιουργία του «σκανδάλου των άλλων», το να αντιλαμβανόμαστε, να θεωρούμε και να μεταχειριζόμαστε τα ζώα σαν να είναι πράγματα –άψυχα αντικείμενα που μπορούμε ατιμώρητα να καθυποτάξουμε, να εκμεταλλευτούμε, να χειραγωγήσουμε και να εξοντώσουμε– συνιστά αναμφισβήτητα το γενικό πρότυπο όλων των διαδικασιών απαξίωσης, πραγμοποίησης και εμπορευματοποίησης που διαπερνούν τον κόσμο των ανθρώπων και των κοινωνικών σχέσεων, καθώς τα άλλα έμβια όντα, «ο ξένος», το γυναικείο φύλο κ.ά. γίνονται αντιληπτά και αντιμετωπίζονται ως μια εχθρική φύση που πρέπει να υποταχθεί, να γονιμοποιηθεί ή να ξεκληριστεί. Η «κτηνώδης φύση» εκείνων που βρίσκονται σε θέση κυριαρχούμενου ή υποτελούς μετατρέπεται έτσι στην εγγύηση της ανθρωπινότητας όσων κατέχουν δεσπόζουσα θέση. Η αποστασιοποίηση και η ένταξη των ζώων, των γυναικών και των «ξένων» στο «κατώτερο» πεδίο της φύσης εξακολουθεί να αντανακλάται έως σήμερα στα θεωρητικά συστήματα και στα λεξιλόγια του ειδισμού, του σεξισμού και του ρατσισμού, όπου οι αναφορές στη Φύση είναι τόσο κεντρικές και επαναλαμβανόμενες, ώστε αποκτούν τον χαρακτήρα καθολικών εννοιών. Σε όλες αυτές τις καθολικές έννοιες ανακαλύπτουμε την ύπαρξη ενός και μοναδικού «ζητήματος»: εκείνου της διαφοράς ανάμεσα στην ανθρωπότητα και τη ζωότητα. Βρισκόμαστε πάντα μπροστά σε μια ανθρωπότητα που εξέρχεται αιώνια από τη ζωότητα και απειλείται αιώνια από την επιρροή της ζωότητας. Το «οξύμωρο» έγκειται στο γεγονός ότι η δυτική νεωτερικότητα υιοθετεί τη διχοτομία/ασυνέχεια του «καταραμένου κύκλου», μολονότι αναγνωρίζει μορφές συνέχειας στην υλική, εξελικτική, βιολογική, γενετική, σφαίρα μεταξύ των όντων.

Ωστόσο εδώ δεν μας ενδιαφέρει να αναζητήσουμε κάποια πρώτη αρχή, ένα υποτιθέμενο προπατορικό αμάρτημα, κάτι που ούτως ή άλλως ελάχιστη σημασία έχει μπροστά στην αδυσώπητη βία της σημερινής πραγματικότητας των διακρίσεων. Εκείνο που πρωτεύει είναι να αναδειχθούν τα κοινά σημεία αυτών των μηχανισμών που ενεργούν σε βάρος των καταπιεσμένων ομάδων. Έτσι είναι αναμφισβήτητο ότι και οι τρεις μορφές κυριαρχίας προϋποθέτουν την ιδέα μιας *κατώτερης* ή *τερατωδώς ανώτερης* ζωικής φύσης που πρέπει να υποταχθεί. Και όλες τους, εντέλει, έχουν την ίδια ρίζα, προέρχονται από την αυτή μήτρα: την επιθυμία να εξαλειφθεί το *άλλο*, το διαφορετικό, που κανείς δεν ξέρει ή δεν θέλει να αναγνωρίσει ως μέρος του ίδιου του εαυτού. Οι γυναίκες, οι ανθρώπινες μειονότητες και, γενικότερα, οι *άλλοι* μπορούν να αποανθρωποποιηθούν, να ζωοποιηθούν και να αντιμετωπιστούν αναλόγως, ακριβώς επειδή τα ζώα έχουν ήδη «θηριοποιηθεί» – ήτοι στερηθεί

το δικαίωμα στην αναγνώριση, στον σεβασμό και στην αξιοπρέπεια. Αν ορισμένες ανθρώπινες ομάδες θεωρούνται ανάξιες πένθους, αυτό συμβαίνει επίσης επειδή ευρύτατες κατηγορίες ζώων έχουν ήδη κηρυχθεί ανάξιες πένθους, μπορούν ατιμώρητα να εξοντωθούν ή έχουν στην πράξη εξοντωθεί: οι «κατώτερες» φυλές και οι γυναίκες μοιράζονται αναλογίες φυσικές, αλλά και χαρακτηριστικά που είναι τα ίδια, κατά έναν τρόπο όχι και τόσο περίεργο, σε γενικές γραμμές, με εκείνα που οι άνθρωποι προσάπτουν στα μη ανθρώπινα: συναισθηματικός χαρακτήρας, ανικανότητα για αφηρημένη σκέψη, ροπή προς τη μίμηση και όχι προς τη δημιουργικότητα, απόλυτη κυριαρχία των ενστίκτων, απουσία πολιτισμού και πάει λέγοντας. Εν ολίγοις, βρίσκονται πλησιέστερα στον ζωικό, παρά στον πολιτισμένο, κόσμο. Είναι ενδεικτικό ότι ένα από τα παραδειγματικά σχήματα του αποικιοκρατικού ρατσισμού τοποθετεί το γυναικείο φύλο στην κορυφή της κλίμακας της κτηνωδίας των «μαύρων φυλών»: «Στις μαύρες φυλές η πνευματική κατωτερότητα της γυναίκας αγγίζει συχνά τα όρια μιας πραγματικής διανοητικής ανεπάρκειας· μάλιστα, τουλάχιστον στην Αφρική, ορισμένες γυναικείες συμπεριφορές χάνουν σε μεγάλο βαθμό τον ανθρώπινο χαρακτήρα τους και πλησιάζουν πολύ εκείνο των ζώων».

Η ιστορική συνάρθρωση γυναίκας, «ξένου»/μαύρου και ζώου συνιστά μια κανονιστική σχέση απαξίωσης, εντός της οποίας οι «κατώτερες» κατηγορίες εξοστρακίζονται στην επικράτεια της σωματικότητας, της παθητικότητας και της χρηστικότητας· και αυτό πουθενά αλλού δεν είναι πιο ξεκάθαρο όσο στο πεδίο της ευγονικής, όπου έχουμε την πλήρη όσο και ακραία ολοκλήρωση της σύνθεσης μεταξύ της ιδεολογίας της φυλετικής καθαρότητας, της αποανθρωποποίησης των γυναικών και της κυριαρχίας επί της αναπαραγωγικής τους ικανότητας. Δεδομένου ότι η ευγονική συνιστά το κατεξοχήν πεδίο της τεμνότητας των διακρίσεων έχει την αξία της η διερεύνηση του τρόπου και των λόγων με τους οποίους ειδισμός, σεξισμός και ρατσισμός συν-συγκροτούνται, συνδιαμορφώνονται, τεμνόμενοι. Το πρίσμα της ευγονικής μάς επιτρέπει να αποδείξουμε, από τη μία πλευρά, τον συμβολικό και υλικό κομβικό ρόλο των ζώων στη δημιουργία των σύγχρονων αντιλήψεων περί φυλής που βρίσκονται στο κέντρο του (επιστημονικού και μη) ρατσισμού, και, από την άλλη, πώς οι εννοιολογήσεις του ανθρώπινου φυλετικού διαχωρισμού συνέβαλαν στην κατασκευή των ιδεών σχετικά με την ταξινόμηση των ζώων σε φυλές και είδη. Στο πλαίσιο ενός πολύπλοκου πλέγματος ανθρώπινων-ζωικών προβολών και επιδράσεων ο ευγονικός μηχανισμός είναι θεμελιώδους και κρίσιμης σημασίας για τη διαδικασία κατασκευής των ζωικών φυλών και της φυσικοποίησής τους ως αντικειμενικής πραγματικότητας βιολογικά θεμελιωμένης: οι φυλές των αλόγων, των σκύλων, των ταύρων κ.ά. κατασκευάζονται πάνω σε λόγους που αφορούν τη διάκριση μεταξύ ανώτερων και κατώτερων φυλών σε κληρονομική και οικογενειακή βάση, τη φρίκη του «μπασταρδέματος» και της μετανάστευσης, σε ένα είδος «αντιγραφής του ανθρώπινου κοινωνικού κόσμου» εφαρμοσμένης στον ζωικό κόσμο. Είναι προφανές ότι στον ευγονικό μηχανισμό θεωρείται δεδομένη η εξίσωση μεταξύ ανθρώπινων και μη ανθρώπινων πλασμάτων: τα ζώα είναι όπως οι άνθρωποι και επομένως σε ένα πλαίσιο ανθρωπολογικού ρατσισμού υποδιαιρούνται σε φυλές ή βιολογικά είδη που προσδιορίζουν τυπολογικά και κληρονομικά τις ιδιότητές τους.

Οι διαδικασίες **κατηγοριοποίησης και διαφοροποίησης** –αρσενικό/θηλυκό, εμείς/οι άλλοι,

ανθρώπινα/μη ανθρώπινα– παρουσιάζουν πολυάριθμες μορφολογικές συγγένειες και μοιράζονται **ιδεολογικούς και συμβολικούς μηχανισμούς, δομές σκέψης** και **λόγου**. Λειτουργούν σύμφωνα με μια λογική, αν όχι κοινή, τουλάχιστον συγγενή, που στηρίζεται στους μηχανισμούς της ***ουσιοποίησης***, της ***φυσικοποίησης*** και της ***πραγμοποίησης***. Ως «**πραγμοποίηση»** ορίζεται μία στάση, μία διάθεση και μία **καθημερινή κοινωνική πρακτική** που οδηγεί στο να θεωρούνται και να αντιμετωπίζονται ορισμένα υποκείμενα, διαφορετικά από το «εμείς», όχι σύμφωνα με τις ιδιότητές τους ως αισθανόμενα όντα, αλλά ως **άψυχα αντικείμενα,** ως πόροι ή εμπορεύματα**.** Με τον όρο «**ουσιοποίηση»** εννοείται η αναγωγή –συχνότερα ο **υποβιβασμός του**– **ενός ατόμου σε κάποια υποτιθέμενη «ουσία»** που αποδίδεται αυθαίρετα στην κοινωνική ομάδα, στον πληθυσμό, στη μειονότητα ή στο φύλο στο οποίο ανήκει – ή στο οποίο καταχρηστικώς ή/και βιαίως εγγράφεται. Με τη σειρά της η ουσιοποίηση οδηγεί στην **αποεξατομίκευση**, και επομένως σε μια **ολοκληρωτική και ολοκληροποιητική αντίληψη** των ατόμων που ανήκουν σε αλλοποιημένες κατηγορίες· στην τάση να αρνείται κανείς σε όσους ανήκουν σε ομάδες που έχουν κατασκευαστεί ως «άλλοι» –είτε πρόκειται για ζωικά είδη, είτε για γυναίκες, είτε για συλλογικότητες «ξένων»– κάθε ατομικότητα, ενικότητα και υποκειμενικότητα. Εκείνοι που αποτελούν αντικείμενο ομογενοποιητικών ή/και απαξιωτικών κατηγοριοποιήσεων συνήθως δεν γίνονται αντιληπτοί ως μοναδικά άτομα και ως υποκείμενα· όταν αντιμετωπίζονται ως άτομα, θεωρούνται απλώς ***τύποι***, εκπρόσωποι εκείνης της κατηγορίας, εναλλάξιμα δείγματα μιας ομοιογενούς συλλογικής οντότητας, μιας **απρόσωπης ολότητας** (της ζωότητας, του φύλου, της «φυλής», της εθνοτικής ομάδας, του πολιτισμού), η οποία χρησιμεύει, σε κάθε περίπτωση, για να επιβεβαιωθεί, μέσω της αντίθεσης, η ταυτότητα του «εμείς». Το συγκεκριμένο **μεμονωμένο άτομο** –*εκείνη* η γυναίκα, *εκείνος* ο «ξένος», *εκείνος* ο «άλλος», *εκείνο* ζώο– στην ενικότητά του, όταν υπάρχει, δεν αντιπροσωπεύει τίποτε άλλο παρά την **ενσάρκωση της ουσίας** που αποδίδεται σε ολόκληρο το φύλο, σε ολόκληρη την ομάδα, σε ολόκληρο το είδος ένταξης. Οι διάφορες ιδιότητες εκλαμβάνονται συνήθως ως εξωτερικές εκδηλώσεις της ουσίας ή της υπόστασης μιας οντότητας στην οποία τα άτομα υποτίθεται ότι ανήκουν σε τέτοιο βαθμό, ώστε να καθορίζονται απολύτως απ’ αυτήν, με συνέπεια να μη συνιστούν πλέον ενικότητες, **άτομα** ή **πρόσωπα.** Για παράδειγμα, στην περίπτωση των φύλων μία και μοναδική **βιολογική ιδιαιτερότητα** –το αναπαραγωγικό σύστημα και η δυνατότητα τεκνοποίησης– επιλέγεται ως **σημείο διακριτικό και καθολικά σημαίνον.** Έτσι, δεν *έχω* απλώς αυτό, εκείνο ή το άλλο φύλο, στοιχείο που αποτελεί μία μόνο από τις πολλές «ιδιομορφίες» μου, αλλά *είμαι* αυτό, εκείνο ή το άλλο φύλο, καθώς είναι το συγκεκριμένο στοιχείο που προσδιορίζει πρωτίστως την ταυτότητά μου, την προσωπικότητά μου, τα ηθικά μου γνωρίσματα. Ο απτός πραγματικός άλλος εξαλείφεται για να αντικατασταθεί από μια ουσιοποιημένη, δηλαδή φαντασματική, αναπαράσταση. Πουθενά αλλού αυτό δεν γίνεται περισσότερο –και καλύτερα– αντιληπτό όσο στον γενικό, καθολικό και αφηρημένο όρο: «η ζωότητα» ή «το Ζώο», όπου εντάξαμε και συγχωνεύσαμε την τεράστια ποικιλία των μη ανθρώπινων ειδών –τα οποία αποτελούνται από μοναδικές υπάρξεις– προκειμένου να αντιπαρατεθούν σε ένα και μόνο είδος, το ανθρώπινο – εξίσου αυθαίρετα αφηρημένο και καθολικοποιημένο. Όσον αφορά την έννοια της «φυσικοποίησης», θα μπορούσε να οριστεί ως η αναγωγή σε «φύση» εκείνου που είναι κατεξοχήν ιστορικά, κοινωνικά, πολιτισμικά κατασκευασμένο· επομένως, όχι μόνο των υποκειμένων

που αποτελούν αντικείμενα ή/και θύματα των λόγων και των κοινωνικών πρακτικών του σεξισμού και του ρατσισμού, αλλά και των ίδιων των διαφορών τους –πραγματικών ή φαντασιακών– καθώς και των ίδιων των διαδικασιών που οδηγούν στην υποτίμηση, την απαξίωση και τη διάκριση σε βάρος τους. Εν ολίγοις, ο λόγος και οι πρακτικές του σεξισμού, του ρατσισμού και του ειδισμού επικαλούνται συχνά τη «φύση», για να δικαιολογήσουν και να αναπαραγάγουν ιστορικά καθορισμένες κοινωνικές σχέσεις εξουσίας που βασίζονται στην ιδιοποίηση και την κυριαρχία επί του άλλου. Υποτίθεται ότι ο όποιος «άλλος» κατέχει μια ιδιαίτερη φύση, που τον προδιαθέτει να είναι υποταγμένος και να υφίσταται διακρίσεις· ως κυριαρχούμενος μπορεί να «φυσικοποιηθεί» ως φύλο, ως φυλή, ως εθνότητα, ως είδος. Στη βάση των (σεξιστικών, ρατσιστικών, ειδιστικών κ.ά.) διακρίσεων βρίσκεται ένας συμβολικός λόγος που αποδίδει αξία στις διαφορές ανάμεσα στους δύο όρους ως φυσικές, οριστικές και αδιαμφισβήτητες, από την άποψη της μορφολογίας, της βιολογίας, της ψυχολογίας. Ο κυρίαρχος κοινωνικός λόγος συμπυκνώνει δύο λειτουργίες: νομιμοποιεί μια σχέση κυριαρχίας, εντάσσοντάς τη σε μια βιολογική φύση, η οποία, με τη σειρά της, είναι μια κοινωνική κατασκευή που έχει φυσικοποιηθεί. Ο δυτικός νεωτερικός άνθρωπος έχει επινοήσει διάφορα τεχνάσματα, προκειμένου να ταξινομεί την άπειρη ποικιλομορφία των εμψύχων και προπαντός για να παρουσιάζει αυτή την ταξινόμηση ως κάτι που υπάρχει πράγματι εκεί έξω και δεν εξαρτάται από τον ίδιο. Μέσα από αυτήν τη διαδικασία φυσικοποίησης ιεροποιήθηκαν ορισμένα ανθρώπινα γνωρίσματα και τα σώματα που συμμορφώνονται με αυτά και νομιμοποιήθηκαν η εκμετάλλευση και ο ατιμώρητος διαμελισμός των σωμάτων που είναι άνευ σημασίας και ανάξια πένθους. Τα είδη, τα πλάσματα, φυσικοποιούνται, κανονικοποιούνται, καθώς φυσικοποιείται ο ίδιος ο κανόνας που τα συγκρότησε, διαιωνίζοντας και νομιμοποιώντας την αναπαραγωγή του, τις διακρίσεις και την εξολόθρευση άπειρων ανθρώπινων και μη ανθρώπινων πλασμάτων. Η φυσικοποίηση, η ουσιοποίηση ή/και η πραγμοποίηση των γυναικών, των άλλων και των ζώων –τόσο στο επίπεδο της ιδεολογίας όσο και σε εκείνο των κοινωνικών πρακτικών– είναι δυνατή και διότι «οι κοινωνικά κυρίαρχοι θεωρούν ότι είναι εκείνοι που κυριαρχούν πάνω στην ίδια τη Φύση, κάτι που προφανώς, κατά τη δική τους αντίληψη, δεν αφορά τους κυριαρχούμενους, οι οποίοι δεν είναι παρά τα προδιαγεγραμμένα, προπρογραμματισμένα, στοιχεία αυτής της Φύσης».

Ένα πλήθος στοιχείων μάς οδηγούν (και) στον ειδισμό, γιατί στο βάθος κρύβεται πάντα το ζωικό, εκεί θα φροντίσουμε να βυθίσουμε τον «εχθρικό» άλλο που έχουμε υποτάξει. Με άλλα λόγια, είναι προφανές ότι ο κοινός παρονομαστής όλων των διακρίσεων και των διαχωρισμών μεταξύ ανθρώπινων ομάδων, κοινωνικών στρωμάτων ή τάξεων είναι το ανανθρώπινο: *η απώθηση διά της ανάδειξής του*. Παρατηρείται στην πορεία του ανθρώπινου μια ακατάπαυστη διαδικασία απώθησης του ζωικού/της ζωότητας στη φύση, ή σε ό,τι ο ανθρώπινος πολιτισμός αποφασίζει κάθε φορά να ορίσει (βλ. να κατασκευάσει) ως «φύση», ως εκείνο που τοποθετείται πέρα και εκτός του πολιτισμού, του ανθρώπινου «έλλογου». Ωστόσο δεν μπορεί να περάσει απαρατήρητο ότι απέναντι στη ζωότητα η κίνηση δεν είναι μονής αλλά διπλής κατεύθυνσης. Από τη μια, **απώθηση στο ζωικό των υπάρξεων που θεωρούνται κατώτερες**: όλων των εξιλαστήριων θυμάτων, όλων των αδύναμων (των γυναικών, των προσφύγων κλπ., που κτηνοποιούνται, ζωοποιούνται). «Τι ζώο!», «Τι κτήνος!» αυτή

δεν είναι άραγε μια από τις βαρύτερες βρισιές που στην καθημερινή μας γλώσσα μπορούμε να ξεστομίσουμε σε βάρος κάποιου άλλου, όταν θέλουμε να τον πετάξουμε έξω από την «πολιτισμένη» ανθρώπινη κοινότητα, να ανοίξουμε μεταξύ ημών και αυτού ένα αγεφύρωτο χάσμα, πέρα από το οποίο να τον εξορίσουμε, στερώντας του κάθε δικαίωμα, κάθε προστασία, κάθε κηδεμονία; Τόσο ο σεξισμός όσο και ο αποικιοκρατικός ρατσισμός και ο αντισημιτισμός διαθέτουν πλούσια αντίστοιχα αποθέματα στερεότυπων και εξευτελιστικών εικόνων, ιδίως ζωολογικών μεταφορών. Είτε πρόκειται για τους Ευρωπαίους ιμπεριαλιστές και αποικιοκράτες είτε για τους Γερμανούς ναζί, η γλώσσα προλειαίνει τον δρόμο των όπλων, απαξιώνοντας τα θύματα –Αφρικανούς, αυτόχθονες Ινδιάνους, Φιλιππινέζους και άλλους άτυχους– και υποβιβάζοντάς τους στο επίπεδο του ζώου. Όταν πλέον ο «εχθρός», ο υποταγμένος, θα γίνεται αντιληπτός ως ζώο, κτήνος ή υπάνθρωπος, όταν θα τοποθετηθεί σε ένα κατώτερο σκαλί της εξελικτικής κλίμακας σε σχέση με εκείνο που καταλαμβάνει η υποτιθέμενη ελίτ των ανθρώπων, τότε η τελευταία θα μπορεί να τους αντιμετωπίσει όπως επιθυμεί, να τους καταδιώξει και να τους θανατώσει. Όπως επίσης, όταν θέλουμε να τονίσουμε μια σε βάρος μας κακοποιητική, απαξιωτική συμπεριφορά αντιδρούμε τονίζοντας: «Μας μεταχειρίζονται λες και είμαστε ζώα», αφήνοντας με τον τρόπο αυτόν να εννοηθεί ότι απέναντι στα ζώα θα μπορούσε να θεωρηθεί θεμιτή μια ανάλογη στάση –όντας κάτι το φυσικό, το δεδομένο– αλλά όχι απέναντι στον συνάνθρωπό μας.

Πρόκειται για λανθάνοντα ρεπερτόρια, πάντοτε όμως διαθέσιμα, ώστε να ανασυρθούν, να επικαιροποιηθούν και να επαναχρησιμοποιηθούν στις διαδικασίες αποανθρωποποίησης των άλλων. Σε ένα τραγικά εύστοχο απόφθεγμα των *Minima Moralia* ο Τέοντορ Αντόρνο θα θεωρητικοποιήσει μια ανάλογη διαδικασία: «Η αγανάκτηση για διαπραχθείσες ωμότητες μειώνεται, όσο πιο ανόμοιοι με τους κοινούς αναγνώστες είναι οι θιγόμενοι, όσο μελαχρινότεροι, "βρομερότεροι" Ίσως ο κοινωνικά σχηματοποιημένος τρόπος αντίληψης στους αντισημίτες είναι έτσι διαμορφωμένος ώστε να μη βλέπουν τους εβραίους ως ανθρώπους. Ο επαναλαμβανόμενος ισχυρισμός ότι οι άγριοι, οι νέγροι, οι Ιάπωνες μοιάζουν με ζώα, λόγου χάρη, ή με πιθήκους, περιέχει το κλειδί για την κατανόηση του πογκρόμ». Με άλλα λόγια, η δυνατότητα του πογκρόμ αποφασίζεται «τη στιγμή που η ματιά ενός θανάσιμα πληγωμένου ζώου πέφτει πάνω στον άνθρωπο. Το πείσμα με το οποίο αυτός απωθεί αυτήν τη ματιά –"πρόκειται απλώς για ζώο"– επανεμφανίζεται ακάθεκτο στις ωμότητες σε βάρος ανθρώπων, όπου οι δράστες χρειάζονται κάθε τόσο την επιβεβαίωση πως "πρόκειται απλώς για ζώο", διότι ούτε καν στις περιπτώσεις ζώων μπορούσαν να το πιστέψουν εντελώς». Ό,τι παραμένει σταθερό σε όλες αυτές τις περιπτώσεις δεν παρά εκείνο που οι Χορκχάιμερ και Αντόρνο στη *Διαλεκτική του Διαφωτισμού* αποκάλεσαν «βασικό απόθεμα της δυτικής ανθρωπολογίας»: «Η ιδέα του ανθρώπου στην ευρωπαϊκή ιστορία εκφράζεται στη διάκρισή του από το ζώο. Με την έλλειψη του Λόγου που το χαρακτηρίζει αποδεικνύουν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Αυτή η αντίθεση επαναλήφθηκε μηχανικά σαν προσευχή με τόση επιμονή και ομοφωνία από όλους τους προγόνους της αστικής σκέψης, τους αρχαίους Εβραίους, τους Στωικούς και τους πατέρες της εκκλησίας, αργότερα διαμέσου του μεσαίωνα και των νεότερων χρόνων, ώστε ανήκει πια όσο λίγες ιδέες στο βασικό απόθεμα της δυτικής ανθρωπολογίας». Με άλλα λόγια, η ζωοποίηση καθίσταται αποτελεσματική

επειδή ακριβώς αντλεί την ισχύ της από έναν ήδη θεσμοθετημένο και διαθέσιμο συμβολικό πυθμένα απαξίωσης.

Αλλά, από την άλλη, έχουμε ταυτόχρονα και την **απώθηση του δικού μας ζωικού στοιχείου, της ζωικής φύσης μας, του εντός μας ζώου**. Δεν θα ήταν ούτε παρακινδευμένο ούτε υπερβολή να κάνουμε λόγο για μια διάχυτη «θηριοφοβία», για τον «φόβο του ζωικού/των ζώων», ένα δομικό χαρακτηριστικό του πολιτισμού, η οποία έχει καταστεί ένας κοινός τόπος, ένα από τα τόσα προφανή στοιχεία, τα οποία, ακριβώς όντας προφανή, αποκρύπτουν περισσότερα από όσα εν πρώτοις λένε. «Ξέρουμε» ότι ο πολιτισμός μάς «προστατεύει» από τους κινδύνους που αντιπροσωπεύει η «άγρια» φύση, η καθυπόταξη (εσωτερικής και εξωτερικής) της οποίας συνιστά προϋπόθεση της ευτυχίας· καθυπόταξη που επιτυγχάνεται μέσω της ανάπτυξης της επιστήμης και της τεχνικής, για την ευτυχία όλων.

Είτε πρόκειται για την «εξωτερική φύση», την οποία αρχικώς απομακρύνουμε και στη συνέχεια εξημερώνουμε, προκειμένου να την εκμεταλλευτούμε ως πόρο, είτε πρόκειται για την «εσωτερική φύση», την οποία οφείλουμε να καλλιεργήσουμε σύμφωνα με την κυρίαρχη αρχή συμπεριφοράς και επίδοσης, για να «διαμορφώσουμε» (βλ. κατασκευάσουμε) έναν άνθρωπο, απαιτείται η υλική και συμβολική κυριαρχία επί του ζώου: τόσο του μη ανθρώπινου όσο και του ανθρώπινου. Από την άποψη αυτή ο πολιτισμός είναι η απομάκρυνση από τα ζωώδη ένστικτα των προγόνων μας, με τα οποία μας εφοδίασε αρχικώς η φύση, προκειμένου στη συνέχεια να την υποτάξουμε. Σε αμφότερες τις περιπτώσεις απώθησης –και υπεροχής– η ίδια η υπόσταση του κυρίαρχου υποκειμένου εδράζεται παραδόξως σε μια δομική απώθηση: εξαρτάται απόλυτα από εκείνο που αποκλείει. Ό,τι προκαλεί φόβο είναι το αντικείμενο της απώθησης, ό,τι πρέπει να θυσιαστεί, να εξημερωθεί, να απορριφτεί ή να εξαλειφτεί, ώστε ο χώρος της ανθρώπινης εμπειρίας να μπορεί να κλείσει δίχως υπόλειμμα, δίχως προσκόμματα και παρεμβολές: θα πρέπει να υπάρξει εκείνη η ασυνέχεια, εκείνη η τομή, που θα επιτρέψει στον άνθρωπο να βρεθεί στην κορυφή του πολιτισμού, εκείνο το ποιοτικό άλμα που θα τον απελευθερώσει από τα ζωώδη σωματικά ένστικτα και από ένα ανησυχητικό υποσυνείδητο – ή τουλάχιστον θα τον βοηθήσει να τα δαμάσει. Ό,τι μένει έξω από αυτό το παιχνίδι περίληψης και εγκλεισμού, παραμένει ως μια απειλή, επιστρέφει ως ένα φάντασμα, στοιχειώνει ως ένας εφιάλτης τον «ταυτόσημο, πρακτικό και ανδρικό, λευκό, ανθρώπινο Εαυτό», που απαιτείται για την προσαρμογή στην ταξική κοινωνία, με τις ενδημικές συγκρούσεις της, την εκτεταμένη βία, τη λογική της επίδοσης και του ανταγωνισμού. Ό,τι απορρίπτει αυτή την ταυτότητα, εκείνη την πρακτικότητα, εκείνη την αρρενωπότητα, εκείνη τη «λευκότητα» είναι αντικείμενο φόβου, γιατί ενοικεί, σκοτεινό και απαρατήρητο, στη ρίζα του ίδιου μηχανισμού ο οποίος, απωθώντας το από την «ανθρώπινη» εμπειρία, καθιστά εφικτή την τελευταία.

Εντός αυτού του μηχανισμού που παρέχει τη ζωή, συντηρεί στη ζωή και θρέφει τη διαλεκτική του πολιτισμού ο καθένας μας πρέπει να είναι διατεθειμένος να θυσιάσει μία ή περισσότερες μορφές ζωότητας (τόσο εντός του όσο και εκτός του), ώστε να μπορέσει να γίνει αποδεκτός στον ευυπόληπτο κύκλο του ανθρώπινου. Υπό την έννοια αυτή, όπως γράφουν οι Αντόρνο και Χορκχάιμερ,

η ιστορία του πολιτισμού είναι η ιστορία της «εσωστρέφειας της θυσίας», «η ιστορία της παραίτησης». «Η καθαρά φυσική ύπαρξη, ζωική και φυτική, ήταν για τον πολιτισμό ο απόλυτος κίνδυνος Η ζωντανή ανάμνηση των παλαιών καιρών, ακόμη και της νομαδικής εποχής, πόσο μάλλον των κυρίως προπατριαρχικών βαθμίδων, καυτηριαζόταν σε όλες τις χιλιετίες με τις πιο φοβερές τιμωρίες για να εξαλειφθεί από τη συνείδηση των ανθρώπων Η ανθρωπότητα έπρεπε να υποβάλει τον εαυτό της σε μία τρομερή μεταχείριση και σε πολλά δεινά, ώστε να γεννηθεί και να εδραιωθεί ο Εαυτός, ο ταυτόσημος, πρακτικός και ανδρικός χαρακτήρας του ανθρώπου, και κάτι από όλα αυτά επαναλαμβάνεται ακόμη σε κάθε παιδική ηλικία». Ο «λαθρομετανάστης», ο «βρομιάρης» ή ο «βιαστής», η «ευσυγκίνητη» ή «πλανεύτρα» γυναίκα, το «μολυσματικό» ή «λυσσασμένο» ζώο, αποτελούν όλα τους αναφορές σε μια άγρια, τυφλή και αδάμαστη φύση στην οποία ο πολιτισμός αντιπαραθέτει τη δική του «ορθολογική», «ελεύθερη» και «δίκαιη» τάξη, τον «ήλιο του υπολογίζοντος Λόγου».

Η αποκλείουσα εξουσία μπορεί πάντα να στηριχτεί στα χαρακτηριστικά που διακρίνουν το μη ανθρώπινο, τον άλλον, από εμάς, είτε γιατί τον βιώνουμε ως «ελλιπή», «ανεπαρκή» (σε λογική, σε γλώσσα κλπ.) είτε γιατί τον βιώνουμε ως «υπερχειλισμένο», «πλεονασματικό» (σε σεξουαλικό φορτίο, σε αισθησιακή ορμή, σε ζωώδη δύναμη κλπ.). Πράγματι η γλωσσική στρατηγική που ο ειδισμός θέτει σε κίνηση, προκειμένου να εδραιώσει και να δικαιολογήσει την εκμετάλλευση του άλλου, τροποποιεί την πραγματική εμπειρία του προϊστορικού ζωικού τρόμου μετατρέποντάς τον σε ψεύδος και απάτη. Απέναντι στην τεράστια δύναμη με την οποία οι ανθρώπινες κοινωνίες συνθλίβουν κάτω από τον ζυγό τους τον υπόλοιπο έμβιο κόσμο, ο γελοίος ισχυρισμός ότι ζώα αποτελούν «κίνδυνο» δεν παύει να ηχεί στους πηχυαίους τίτλους των διάφορων μέσων μαζικής ενημέρωσης και πιο υπόγεια στις συνειδήσεις μας. Μονάχα αν τον άλλο τον έχουμε καταστήσει ένα τέρας, μονάχα αν τον φανταζόμαστε ως πιο ισχυρό και δυνατό από εμάς, μπορούμε να τον βιώσουμε ως μια απειλή, και η στάση μας απέναντί του να προσλάβει τα αυτοαθωωτικά χαρακτηριστικά μιας νόμιμης αυτοάμυνας. Πρόκειται για τον μηχανισμό βάσει του οποίου επιβάλλεται στο φαντασιακό *η ανωτερότητα των κατώτερων*, προκειμένου να μπορέσουμε στη συνέχεια πιο άνετα να τους καταπιέσουμε στην πραγματικότητα: μία συμβολική διαδικασία η οποία μετατρέπει τον *άλλον* ή την *άλλη* σε ένα *τέρας*, σε ένα πλάσμα προικισμένο με μία ισχύ ή με μία δύναμη αμέτρητες ή πέραν των φυσιολογικών, ως αυτό που προκαλεί τρόμο και απέχθεια, γιατί τίθεται πέραν των ορίων εκείνων που συγκροτούν τη δική μας αντίληψη περί κανονικότητας. Στην περίπτωση αυτή το σώμα του όποιου άλλου, το οποίο παραμένει «αόρατο» όσο αποτελεί αντικείμενο εκμετάλλευσης και διαμελισμού, ορατοποιείται ή καλύτερα υπερορατοποιείται, όταν πρόκειται να παρουσιαστεί ως εισβολή, ως πανταχού παρούσα απειλή, ως κάτι το τερατώδες και εκτός της κυρίαρχου πολιτισμού. Το σώμα του άλλου επενδύεται με ιδιότητες που υπερβαίνουν την ύπαρξή του, τερατοποιείται. «“Μαμά, κοίτα τον νέγρο, φοβάμαι!” Φόβος! Φόβος! Να που άρχισαν να με φοβούνται. Ήθελα να σκάσω από τα γέλια, όμως δεν μπορούσα πια να διασκεδάζω. Στο τρένο, αντί για μία θέση, μου άφηναν τρεις. Ήδη δεν διασκέδαζα καθόλου πλέον» γράφει ο Φραντς Φανόν, στο *Μαύρο δέρμα άσπρες μάσκες* (*Peau noire, masques blancs*, 1952). Ο νέγρος υπερεπενδύεται· στο σεξουαλικό επίπεδο δεν φοβίζει επειδή είναι αόρατος, τουναντίον: για

το λευκό φαντασιακό προσδιορίζεται ως μία αχαλίνωτη αισθησιακότητα και ως μια τερατώδη γενετήσια δύναμη, είναι μία ανεξάντλητη μηχανή του σεξ με ένα τεράστιο πέος… τερατωδώς μεγαλύτερο από εκείνο οποιασδήποτε άλλης φυλής. Το ίδιο θα μπορούσε να ειπωθεί και για τη σωματική του δύναμη. Αν ο λύκος θεωρείται ένα τερατωδώς επικίνδυνο ζώο, στην περίπτωση του κυνηγιού των μαγισσών οι γυναίκες εκπροσωπούν μια σκοτεινή και επικίνδυνη δύναμη, αφού συνεργάζονται με τους δαίμονες· ενώ ο Εβραίος πλήττεται λόγω του *τερατωδώς* υψηλού επιπέδου της σκέψης, του πνεύματος, του πλούτου, που τον χαρακτηρίζει: της *τερατώδους* διανοητικής και χρηματικής δύναμής του. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις το θύμα «κατέχει» ικανότητες που ξεπερνούν τη συγκεκριμένη ύπαρξή του, εκείνες του κοινού ανθρώπου.

Ό,τι επομένως στο σημείο αυτό πρέπει να γίνει αντιληπτό είναι πως οι διαδικασίες και οι μορφές αλλοποίησης δεν λειτουργούν μόνο διά *της αορατοποίησης του άλλου όσο και διά της υπέρμετρης ορατοποίησης*, υπερεπένδυσης και έκθεσης του άλλου, *πέραν των αντικειμενικών συνθηκών και των πραγματικών ορίων*, διά της ταύτισης των μειονοτικών ομάδων με την εγκληματικότητα, το τρομακτικό, το κουίρ, το μη φυσιολογικό· διά του υπέρ το δέον τονισμού ορισμένων χαρακτηριστικών τους ασχέτως αν αυτά ανταποκρίνονται ή όχι στην πραγματικότητα: το σημαντικό στην περίπτωση αυτή είναι η παρουσία τους, η ορατοποίησή τους να ταυτίζεται με το κτήνος, τη συνεχή απειλή και τον κίνδυνο.

Συνοψίζοντας, εξ όσων προηγήθηκαν δεν είναι δύσκολο να διακρίνουμε συγγένειες, συνδέσεις, συνέχειες και αναλογίες μεταξύ των τριών συστημάτων αλλοποίησης και των μορφών διαχωρισμού, δεδομένου ότι είναι κοινό το ιδεολογικό και γνωστικό θεμέλιο επί του οποίου εδράζονται:

- ως επί το πλείστον θεωρείται ότι οι γυναίκες, οι άλλες φυλές, τα άλλα είδη ορίζονται *φυσικώς* κατώτερα σώματα, ακόμη και όταν το πρόσημο που τα συνοδεύει είναι θετικό
- η ιεραρχοποίηση μεταξύ των σωμάτων καθίσταται εφικτή μέσω μιας θεμελιώδους διαδικασίας διαφοροποίησης διά της αντίθεσης·
- ένα μεγάλο μέρος της κοινωνίας θεωρεί τη μεροληπτική μεταχείριση σε βάρος αυτών των σωμάτων ως κάτι το αυτονόητο, το φυσιολογικό, το νόμιμο ή το αντιλαμβάνεται και το κατηγοριοποιεί ως τέτοιο·
- οι διαφορές φύλου, φυλής, είδους αποτελούν συχνά κοινωνικές και συμβολικές κατασκευές απαραίτητες για τη δικαιολόγηση οικονομικών και πολιτικών δυναμικών και πρακτικών
- η απώθηση του ζωικού και στο ζωικό δεν παρατηρείται μόνο στον ειδισμό, δηλαδή σε μια μορφή διάκρισης θεμελιωμένης πάνω σε μια κατασκευή όπως το ανθρώπινο είδος, στην ένταξη σε αυτό και στις ξεχωριστές ικανότητες που υποτίθεται πως το χαρακτηρίζουν, αλλά και σε πολυάριθμες μορφές διακρίσεων οι οποίες και αυτές με τη σειρά τους χαρακτηρίζονται από ανάλογες κατασκευές όπως η φυλή και το φύλο – όπως επίσης άλλες ομάδες που δεν εντάσσονται στον κυρίαρχο κανόνα
- το υπόβαθρο, το απόθεμα της δυτικής ανθρωπολογίας επί του οποίου κατασκευάζονται όλες οι διακρίσεις ήταν ανέκαθεν και παραμένει το ζώο που στερείται λόγου.

Πολιτικές ενικοτήτων Λαμβάνοντας υπόψιν ότι η απώθηση του ζωικού που υπάρχει στον άνθρωπο (βλ. εξέλιξη) και στο ζωικό εκείνου που δεν αναγνωρίζουμε ως ανθρώπινο ή που κρίνουμε ότι δεν μπορεί και δεν επιτρέπεται να ενταχθεί στο ανθρώπινο «είδος» δεν προσιδιάζει μόνο στον ειδισμό, δηλαδή σε μια μορφή διάκρισης θεμελιωμένης πάνω σε μια κατασκευή όπως το είδος, στην ένταξη ή στη μη ένταξη στο κυρίαρχο (είδος) και στις ξεχωριστές ικανότητες που υποτίθεται πως το χαρακτηρίζουν, αλλά και στις άλλες μορφές διακρίσεων οι οποίες, και αυτές με τη σειρά τους, εδράζονται σε ανάλογες κατασκευές, και ότι οι σύγχρονες κοινωνίες χαρακτηρίζονται από μια πολλαπλότητα άλλοτε έκκεντρων άλλοτε εφαπτόμενων κοινωνικών σχέσεων κυριαρχίας, που στηρίζονται σε διακρίσεις και ανισότητες κυρίως βάσει του «φύλου» (σεξισμός), της «φυλής» (ρατσισμός), της κοινωνικής τάξης (ταξισμός), της αρτιμέλειας (μισαναπηρισμός, disablism), οι οποίες πολύ συχνά δρουν ταυτόχρονα, ή/και σε παράλληλα επίπεδα, είναι αν μη τι άλλο παράδοξο κάποια από αυτές τις καταπιεσμένες ομάδες να υψώνει το λάβαρο του κατεξοχήν θύματος, παραμερίζοντας την επιτακτική ανάγκη ανάδειξης της τεμνότητας των αγώνων και των διεκδικήσεων. Οποιαδήποτε (οικοφεμινιστική, αντιρατσιστική, αντιειδιστική, ταξική, «απελευθερωτική») προσέγγιση παρακάμπτει τα μη ανθρώπινα ζώα υποπίπτει στον ίδιο αποκλεισμό που επαγγέλλεται να αποδομήσει· η υιοθέτηση ή έστω η πρόκριση και η ενίσχυση μιας μόνο οπτικής, όποια και αν είναι αυτή, όσο και αν εν μέρει δεν είναι καταδικαστέα, στον βαθμό που μπορεί να οδηγήσει στην οικοδόμηση μιας ταυτότητας, ενίοτε απαραίτητης, αλλά ποτέ ως τελικό στάδιο μιας χειραφετητικής πορείας, μπορεί να οδηγήσει σε μια περίκλειστη κοινότητα, η οποία με τη σειρά της οδηγεί σε νέα κλουβιά και νέες ιεραρχίες, σε νέες διαχωριστικές γραμμές, εκεί όπου η διαφορά των ταυτοτήτων φράσσει τον δρόμο προς το χτίσιμο της κοινωνίας των ενικοτήτων. Οι φεμινίστριες/φεμινιστές, οι αντιρατσιστές, οι αντισυστημικοί κλπ. θα πρέπει να συνειδητοποιήσουν ότι οι αγώνες τους δεν μπορούν να διαχωριστούν από την πάλη των αντιειδιστών ούτε και έχουν το δικαίωμα να αξιώνουν οι δικές τους (μερικές, αποσπασματικές) διεκδικήσεις να πρέπει να τεθούν σε ένα επίπεδο ανώτερο εκείνου των άλλων. Όποια καταπιεσμένη ανθρώπινη φωνή-ομάδα μιλά για χειραφετικό σχέδιο, δίχως να αναγνωρίζει τον εαυτό της στο ζώο, μιλά για κουτσουρεμένη απελευθέρωση, μιλά μόνο για τον εαυτό της, και δεν απευθύνεται παρά μόνο στον εαυτό της: εξού και τόσο μεγάλη μερίδα των φεμινιστριών και των αντιρατσιστών απωθούν τη «φοβερή σύγκριση», «τη θλιβερή αναλογία» με το ζώο· εξού και δεν θέλουν να «υποβιβαστούν» στο επίπεδο του ζώου· εξού και αρνούνται να συνδέσουν τα αιτήματά τους με τον αντιειδισμό, ενώ θα ήταν ακριβώς η πολιτική, φιλοσοφική, πρακτική ανάδειξη της ζωότητας εκείνο που θα όφειλαν να επιδιώκουν: η ματιά τους παραμένει αποκλειστικά ανθρωποκεντρική. Το σύνθημα «Ποτέ πια!» δεν αποτελεί αποκλειστικό προνόμιο της μιας ή της άλλης ανθρώπινης ομάδας, αλλά ισχύει και για όλα τα πλάσματα που μετατρέπουμε σε ανώνυμα πτώματα και αντικείμενα, προκειμένου να τα καταναλώσουμε. Έτσι, μολονότι κανείς από τους «υποτελείς» δεν θέλει να του συμπεριφέρεται σαν ζώα, αυτός από την πλευρά του δεν συνειδητοποιεί ότι η γενοκτονία των ζώων, για τα ίδια, δεν είναι μεταφορά, είναι μια χειροπιαστή πραγματικότητα: η δική τους σφαγή δεν είναι συμβολισμός· είναι κυριολεκτική! Από την άποψη αυτή το πέρασμα σε μια κοινωνία πλήρως απελευθερωμένη θα έπρεπε να προσβλέπει σε μια «αποκατάσταση» (τόσο εννοιολογική όσο και υλική) όλων εκείνων των

στοιχείων που έχουν να κάνουν με τον «ζωικό γαλαξία». Και εδώ η προτροπή της Κάρολ Άνταμς –όταν μπαίνουμε «στην κουζίνα ας μη σκεφτόμαστε μόνο "ποιες δέρνουν", αλλά και τι τρώμε»– είναι καθοριστικής σημασίας. Σήμερα που το καταναλωτικό σύστημα έχει οδηγήσει την εμπορευματοποίηση των σωμάτων στα έσχατα όριά της, με ό,τι αυτό συνεπάγεται, μετατρέποντας την κοινωνία σε ένα τεράστιο εκτροφείο υπό διαρκή έλεγχο, και επομένως σε έναν «μη-τόπο», επείγει ένας τρόπος σκέψης ανοιχτός, τεμνικός και κάθε άλλο παρά γραμμικός: να αναγνωρίσουμε στους άλλους (τις άλλες, τα άλλα) μια ικανότητα να διατυπώνουν επιμέρους αλήθειες ισοδύναμη με τη δική μας, καθώς και ότι και οι ίδιοι είναι φορείς αιτημάτων, αρχών ή αξιών άξιων να οικουμενικοποιηθούν. Η πρόκληση που θέτει η πραγματικότητα της *πολυειδικής εθνογραφίας* είναι το πώς μπορούν να βρεθούν νέα πεδία μετάφρασης και διαμεσολάβησης, τα οποία θα επιτρέπουν την άσκηση μιας κοινής δέσμευσης, πέρα από τις επιμέρους ιδιαιτερότητες και τις διαφορές θέσης, ώστε να μπορούμε τουλάχιστον να συλλάβουμε ένα συνολικό σχέδιο απελευθέρωσης. Θα πρέπει να φανταστούμε ένα συγκεκριμένο πρότυπο οικουμενικότητας, το οποίο δεν μπορεί παρά να αναδύεται από την πολλαπλότητα των «ενικοτήτων», παρότι οφείλει να τις υπερβαίνει. Κανείς δεν ισχυρίζεται ότι είναι εύκολο εγχείρημα... Αλλά δεν μπορεί να είναι παρά ένα πολιτικό εγχείρημα που θα υπονομεύει και θα αμφισβητεί ευθέως πολλές από τις σήμερα ακλόνητες πεποιθήσεις και αντιλήψεις μας περί πολιτικής, στην προοπτική οικοδόμησης νέων σχέσεων και δημιουργίας νέων πολυειδικών κοινοτήτων. Υπό την οπτική αυτή κάποιες φιλοσοφικές έννοιες και κατηγορίες ή θα πρέπει να εγκαταλειφθούν τελείως ή να οριστούν εκ νέου, δεδομένου ότι η απλή διεύρυνσή τους ίσως δεν επαρκεί: σε κάθε περίπτωση δεν είναι δυνατόν να εξακολουθούν να υφίστανται ή να χρησιμοποιούνται με τους τρόπους του παρελθόντος.

Σημειώσεις

Giorgio Agamben, *Το ανοιχτό. Ο άνθρωπος και το ζώο*, μτφ.-επίμ. Παναγιώτης Τσιαμούρας, Κυαναυγή, 2021, σσ. 29-30.

Claude Lévi-Strauss, «Jean-Jacques Rousseau, fondateur des sciences de l'homme», διάλεξη που ο Γάλλος ανθρωπολόγος έδωσε στο Université ouvrière de Genève, στις 28 Ιουνίου 1962, με την ευκαιρία των εκδηλώσεων για την 250ή επέτειο από τη γέννηση του Ζαν-Ζακ Ρουσσώ. Βλ. επίσης Claude Lévi Strauss, Φυλή και ιστορία. Φυλή και πολιτισμός, μτφ. Αθανάσιος Δ. Στεφανής, Πατάκης, 2003, σ. 135.

Lidio Cipriani, *Un assurdo etnico. L'impero etiopico*, Bemporad, 1935, σ. 181.

John Borneman, «Race, Ethnicity, Species, Breed: Totemism and Horse-Breed Classification in America», *Comparative Studies in Society and History*, τόμ. 30, 1, Ιανουάριος 1988, σσ. 25-51.

Colette Guillaumin, *Sexe, race et pratique du pouvoir*, Côté-femmes éditions, 1992, σ. 49.

Για μια διεξοδικότερη ανάλυση αυτής της περιφρόνησης του άλλου και του υποβιβασμού του στο επίπεδο του «υπανθρώπου», ώστε να λαμβάνουν και ένα «ορθολογικό» περίβλημα οι πολιτικές εκμετάλλευσης και εξόντωσής τους, βλ. «Λύκοι, πίθηκοι, γουρούνια, αρουραίοι, παράσιτα. Η μείωση

των Άλλων στο επίπεδο των ζώων», σε Charles Patterson, *Αιώνια Τρεμπλίνκα. Η συμπεριφορά μας απέναντι στα ζώα και το Ολοκαύτωμα*, μτφ. Κώστας Αλεξίου, Κυαναυγή, 2021, σσ. 43-66.

Theodor W. Adorno, *Minima Moralia. Στοχασμοί μέσα από τη φθαρμένη ζωή*, εισ.-μτφ.-σημ. Λευτέρης Αναγνώστου, Αλεξάνδρεια, 2000, § 68, σσ. 185-186, μετάφραση τροποποιημένη.

Μαξ Χορκχάιμερ – Τεοντόρ Β. Αντόρνο, *Διαλεκτική του διαφωτισμού. Φιλοσοφικά αποσπάσματα*, μτφ. Λευτέρης Αναγνώστου, Νήσος, 1996, σ. 391.

Ό.π., σσ. 70-74, μετάφραση τροποποιημένη.

**Εικόνα: Wikimedia Commons*